

U sjeveristočnoj Bosni franjevci su imali nekoliko samostana nastalih u 14. i 15. stoljeću. Dolaskom osmanske sile oni su nestajali u razaranjima, ali su se neki uspjeli održati više od dva stoljeća pod novom, njima neprijateljskom, vlasti.

Teško je točno odrediti kada su se franjevci nastanili u Tuzli (Solima). No najvjerojatnije je da su tamo podigli samostan koncem 14. ili u prvoj polovici 15. st. God. 1447. spominje se samostan Sv. Marije u Gornjoj Tuzli (Gornjim Solima). Sljedeći spomen nalazimo kod franjevačkog povjesnika L. Waddinga, koji pod godinom 1506. navodi samostane u Gornjoj i Donjoj Tuzli. Zatim se gornjotuzlanski samostan spominje 1514. god. Crkvu u D. Tuzli nalazimo spomenutu u turškim dokumentima 1533., a 1548. god. spomenut je i samostan s crkvom posvećenom Sv. Petru.

U prvim desetljećima 16. stoljeća, bosanski franjevci su izloženi teškim progonima. Tako je 1538. razoren franjevački samostan u Zvorniku, a crkva pretvorena u džamiju. Franjevci su napustili Zvornik, ponijeli su sa sobom čudotvornu Gospinu sliku i nastanili se u Gornjoj Tuzli. Zvornički franjevci nisu dugo tu ostali. Oni su 1541. morali napustiti taj samostan, te su se nastanili na Gradovrhu zajedno s gornjotuzlanskim franjevcima. Samostan na Gradovrhu podigla je bogata plemička obitelj Maglašević (ta se obitelj spominje pod više prezimena: Sić, Soić, Suić, Pavičević i Pavešević). Samostan na Gradovrhu, u blizini današnje Tuzle, neko se vrijeme nazivao gornjotuzlanskim. Približno u to vrijeme franjevci samostana Sv. Petra u D. Tuzli morali su se preseliti iz središta na rubni dio grada.

Tijekom 17. st. u gradovrškom samostanu stalno je živio i djelovao veći broj franjevaca (barem deset do petnaest), a pod konac sedamdesetih godina toga stoljeća u njemu je živjelo čak 40 članova i desetak đaka. Pastorizirali su pet župa: Gradovrh, Brku, Dragunju i Korjenitu.

U gradovrškom samostanu umro je 1623. god. fra Petar Zlojutrić-Soljanin, misionar u Bugarskoj i biskup u Sofiji, na svom povratku iz Rima u Bugarsku.

God. 1688. u jeku Bečkog rata, franjevci su prisilno napustili Gradovrh i preselili se u Bač, a njihov se novi samostan sve do 1705. nazivao gradovrškim. Oni su sa sobom iz Gradovra ponijeli Gospinu sliku, naslikanu 1685. god., koja je do danas očuvana. S njima je iselilo i oko 3.000 katolika.

Franjevci samostana u D. Tuzli bili su izloženi progonima također i u drugoj polovici 16. st. Tako su god. 1570. morali prebjeći u samostan Sv. Ilije u Modrići, ali su se uskoro vratili. God. 1580. samostan je izgorio. Ubrzo je, međutim, podignut novi, što govori da požar nije izbio zbog nasilnog podmet-anja, pa je lakše bilo dobiti dopuštenje za gradnju.

U prvoj polovici 17. st. franjevci su opsluživali tri župe: Tuzla, Gračanica i Pojalje. Ova zadnja je do sredine stoljeća nestala, tako da su kasnije preostale samo dvije.

U vrijeme Bečkog rata (1683-99) franjevci su sve više izloženi nasilju i pljačkama. Iz tog su razloga i oni, poput gradovrških, bili prisiljeni napustiti svoj samostan 1690. god., te su s velikim brojem katolika preselili u oslobođene hrvatske krajeve preko Save.

Franjevci su u Tuzli ubrzo, kupivši komad zemljišta s kućom, iznova započeli s pastoralnim radom među preostalim katolicima. Tuzla je tako početkom 18. st. bila jedina župa u cijeloj sjeveroistočnoj Bosni. Samostan, međutim, nije obnovljen.

U 18. st. broj se katolika u tuzlanskoj župi povećava. Prema popisu iz 1743. god. tamo su bila 1.292 katolika, a 1768. god. 2.305. God. 1762. u Tuzli nalazimo župnu kuću i drvenu kapelicu. Župnik je ipak iz razloga sigurnosti stanovao po kućama u okolnim selima. God. 1776. nalazimo sjedište župnika u Lipnici, a 1840. u Husinu. Konačno je 1852. god. sjedište župe preneseno u Tuzlu. Kroz sve to vrijeme u Tuzli nema crkve. Bogoslužje se obavljalo u maloj kapelici, odnosno na otvorenom prostoru. God. 1871-72. podignuta je crkva u Trnovcu (dio Tuzle), budući da se nije moglo dobiti zemljište, gdje je nekoć bio samostan. Nacrt za crkvu izradio je graditelj Antun Linardović iz Tuzle.

Nakon dva desetljeća crkva je postala ruševnom, a i nije više mogla udovoljavati naraslim potrebama. God. 1893-94. podignuta je nova pored ruševina negdašnjeg samostana. Projekt za crkvu u neogotičkom slogu izradio je Josip Vancaš. Crkva je bila ukrašena s nekoliko kipova i slika, rađenih u tradiciji umjetničkog obrta. Iz tirolskih radionica potječu kipovi: Marija s Kristom (bojeno drvo, 1854. god.) i Sv. Juraj (radionica F. Stuflessera). Između 1928. i 1933. nabavljen je nekoliko kipova od drveta: Srce Isusovo, Sv. Josip, Sv. Anto, Gospa, Sv. Ivan apostol i Sv. Mihovil. God. 1930. crkvu je iznutra oslikao slikar J. Pellarini (534 četvorna metra zidnih slika).

Tuzla je poznata po rudnicima soli, po čemu je grad i dobio ime. Zbog pre-komjernog crpljenja soli, tlo se u pojedinim dijelovima grada počelo slijega-ti. To je uzrokovalo urušavanje mnogih zgrada, među kojima i župne crkve. Prva sanacija izvršena je 1964. god. Pokazalo se da je to samo privremeno rješenje. Zbog daljnog tonjenja tla, crkva se, jedno desetljeće kasnije, počela ponovno urušavati. Bilo je očigledno da se ne može spasiti i da će se morati graditi nova. Nakon višegodišnjeg odugovlačenja općinskih vlasti da izdaju dopuštenje, god. 1983. započela je izgradnja nove crkve. Prva služba Božja održana je u njoj na Božić 1985. god. zajedno s crkvom izgrađen je i novi samostan (1984-86), koji s njom čini jedan arhitektonski kompleks. Projekt za crkvu i samostan izradio je arhitekt Zlatko Ugljen. Obje zgrade predstavljaju jedno moderno i lijepo zdanje. Crkva ima tri zvona nabavljeni 1927. god.

Orgulje od 17 registara izradio je graditelj Jenko 1961. god.

Unutrašnje uređenje crkve započinje 1989. god. kada je slikar Ivan Lacković-Croata izradio postaje križnog puta koje su postavljene i blagoslovljene početkom korizme 1990. Veliku oltarnu sliku izradio je 1990. godine. Vasilije Jordan. Slika, veličine 420x310 cm, posvećena je Sv. Petru apostolu, zaštitniku župe.

Podružne crkve izgrađene su u Križanima 1971. (zvonik dograđen 1990), te u Tetimi i Donoj Grabovici 1988-90. god. Za crkvu u Tetimi slikar Slavko Babić iz Tuzle izradio je postaje križnoga puta, te slike Sv. Ante i Majke Božje. U župi se nalazi i osam kapelica.

Prethodna zgrada samostana izgrađena je god. 1899. Nakon zadnjega rata državne su vlasti oduzele dio samostanskih prostorija i tako je ostalo sve do preseljenja franjevaca u novi samostan 1986. god., kada je stara zgrada prestala biti franjevačko vlasništvo. Zbog bogate povijesne tradicije tuzlanski su franjevciinicirali oživljavanje negdašnjeg samostana. To je i učinjeno 1964. god., tako da je Tuzla ponovno postala jedno od samostanskih središta bosanskih franjevaca.

Tuzlanski samostan posjeduje više od dvadesetak umjetničkih djela, pretežito iz novijeg vremena. Ima ih i starijih - iz 18. stoljeća: Madona sa Sv. Benediktom i Sv. Agnezom, talijanskog podrijetla, te Uznesenje Marijino od nepoznatog majstora. Od djela suvremene umjetnosti posebno mjesto ima slika Ive Dulčića *Posljednja večera* (ulje na platnu), koja je jedno od zadnjih ostvarenja velikoga slikara. Od drugih umjetnika zastupljeni su Z. Grgić, S. Šohaj, N. Pivac, ?. Seder, Lj. Lah i dr.

Tuzlanska župa imala je 1813. god. 3.779 katolika, 1877. god. 2.211, te 1935. god. 6.900. Od nje se tijekom vremena formiralo nekoliko novih župa: Breške (1824), Morančani (1858), Lukavac (1910), te u novije vrijeme Šikara (1986). Pod konac osmanske vladavine franjevci su u Tuzli osnovali pučku školu, koju su sami vodili, a podigli su i školsku zgradu 1869. god.

Župa Tuzla imala je 1991. god. 5.025 katolika (1974: 9.000; smanjenje zbog podjele župe). Danas je u župi 4.968 župljana u 2003. obitelji. Župu tvore sljedeća naselja: Tuzla, Bukinje, Divkovići, Grabovica (Gornja i Donja), Kolovrat, Kosci, Križani, Orašje, Simin-Han, Slavinovići, Solina, Svojtina, Šički Brod i Tetima.